

מי מכר את יוסף?

בראשית ל"ז: כ"ה-ל"ו, ל"ט: א'

(כה) וישבו לאכל לחם וישאו עיניהם ויראו והנה ארחת ישמעאלים באה מגלעד וגמליהם נשאים נכאת וצרי ולט הולכים להוריד מצרימה.

הצעת יהודה: (כו) ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע כי נהרג את אחינו וכסינו את דמו. (כז) לכו ונמכרנו לישמעאלים ונדנו אל תהי בו כי אחינו בשרנו הוא וישמענו אחיו.

המכירה: (כח) ויעברו אנשים מדינים סחרים וימשכו ויעלו את יוסף מן הבור וימכרו את יוסף לישמעאלים בעשרים קסף וביאו את יוסף מצרימה.

תגובת ראובן: (כט) וישב ראובן אל הבור והנה אין יוסף בבור ויקרע את בגדיו. (ל) וישב אל אחיו ויאמר הילד איננו ואני אנה אני בא.

(לא) ויחקו את כתנת יוסף וישחטו שעיר עזים ויטבלו את הכתנת בדם. (לב) וישלחו את כתנת הפסים וביאו אל אביהם ויאמרו זאת מצאנו הכר נא הכתנת בנד הוא אם לא. (לג) ויכירה ויאמר כתנת בני חיה רעה אכלתהו טרף טרף יוסף. (לד) ויקרע יעקב שמלתיו וישם שק במתניו ויתאבל על בנו ימים רבים. (לה) ויקמו כל בניו וכל בנותיו לנחמו וימאן להתנחם ויאמר כי ארד אל בני אבלי שאלה ויבך אתו אביו.

המשך המכירה: (לו) והמדינים מכרו אתו אל מצרים לפוטיפר סריס פרעה שר הטבחים.

(לט) ויוסף הורד מצרימה ויקנהו פוטיפר סריס פרעה שר הטבחים איש מצרי מיד **הישמעאלים** אשר הורדהו שמה.

בראשית מ"ה: ד'

לאחר 22 שנה: ויאמר יוסף אל אחיו גשו נא אלי ויגשו ויאמר אני יוסף אחיכם אשר מכרתם אתי מצרימה.

5

האם האחים מכרו את יוסף?

לכאורה, התשובה היא פשוטה. בפסוק כ"ו יהודה יעץ לאחיו למכור את יוסף והם הסכימו ובפסוק הבא התבצע המכירה. ויוסף עצמו כנראה חשב שאחיו מכרוהו כי כשהציג עצמו בפני אחיו לאחר 22 שנה, אמר במפורש: "אני יוסף אחיכם אשר מכרתם אתי מצרימה (בראשית מ"ה: ד')."

מצד שני, אם מדייקים בפסוק המתאר את (השלב הראשון של) המכירה, כתוב "ויעברו אנשים מדינים סחרים וימשכו ויעלו את יוסף מן הבור וימכרו את יוסף לישמעאלים (ל"ז: כ"ח)" – משמע שהמדינים מכרוהו? בנוסף לכך, אם האחים מכרוהו, איך ראובן לא ידע על כך, ולמה לא ספרו לו על כך כשסיפר להם שיוסף איננו בבור?

לכל אחת מן הגישות המובאות למטה, נסה לענות:

- מי הם המדינים, ישמעאלים, ומדנים ומה היה תפקידם במכירת יוסף?
- וימשכו, ויעלו, וימכרו: מי הנושא של פעלים אלו בפסוק "ויעברו אנשים מדינים סחרים וימשכו ויעלו את יוסף מן הבור וימכרו את יוסף לישמעאלים"?
- למה ראובן הופתע כשלא ראה את יוסף בבור?
- למה האחים לא סיפרו לראובן שהם מכרו את יוסף ועל כן הוא איננו בבור?
- מה כוונת יוסף כשאמר לאחר 22 שנה כשהתודע לאחיו: "אשר מכרתם אותי"?
- איך האחים יכלו לעשות מעשה כל כך חמור?

1. גישה ראשונה

רש"י בראשית ל"ז: כ"ח-כ"ט

(כח) ויעברו אנשים מדינים – זו היא שיירא אחרת והודיעך הכתוב שנמכר פעמים הרבה. וימשכו – בני יעקב את יוסף מן הבור וימכרוהו לישמעאלים והישמעאלים למד(נים) והמד(נים) למצרים. (כט) וישב ראובן – ובמכירתו לא היה

שם שהגיע יומו לילך ולשמש את אביו ד"א עסוק הי' בשקו ובתעניתו על שבלבל יצועי אביו.

רד"ק בראשית ל"ז: כ"ח

אנשים מדיינים – הם הישמעאלים שזכר כי הם המדיינים. והמדיינים הם בני קטורה. ואם קטורה זו הגר הנה בני ישמעאל ובני קטורה אחים, ואם אינה הגר כלם היו בני אברהם, והתחתנו המשפחות אלה עם אלה כי קרובים היו. וכן במלחמות גדעון עם מדין אמר, כי נזמי זהב להם כי ישמעאלים הם (שופטים ח' כ"ד) וקראם הנה מדיינים ומדיינים וישמעאלים, כי מדין ומדין היו בני קטורה. ואמר "והמדיינים מכרו אתו אל מצרים". וימשכו ויעלו – וימשכו בחבלים; אחי יוסף משכוהו והעלוהו מן הבור ומכרוהו לישמעאלים, וראובן לא היה עמהם, אולי הלך אל אביו, או היה רועה צאנו לבד במקום אחר.

האם רד"ק מסכים עם רש"י לגבי זהוים של המדיינים, מדיינים, וישמעאלים? האם הוא מסכים עם רש"י לגבי תפקיד האחים במכירה? איזו סיבה נוספת מציע רד"ק לגבי עיסוקו של ראובן בעת המכירה?

גישה שנייה

ר' יוסף בכור שור בראשית ל"ז: כ"ה-ל'

(כה) וישבו לאכול לחם – דרך הרועים שמקצתם אוכלים ומקצתן עומדים על הבהמות, ואחר שאכלו מקצתם, הולכים אותם שאכלו אל הבהמות, והאחרים אוכלים, ואין דרכם לאכול כולם ביחד; והיה אוכל יהודה ומקצת אחיו, וראובן ומקצת אחיו היו שומרים הצאן, ולפיכך לא ידע ראובן במכירתו. ויש אומרים (ב"ר פד, ט), כי ראובן היה מתענה על ששכב את בלהה; ויש אומרים (ב"ר פד, טו), שהיה כל אחד משמש את אביהם יומו, והגיע יומו של ראובן; אבל תימה על שהיו רחוקין מאביהם וראובן שב אל הבור! והנה אורחת ישמעאלים – מדיינים ומדיינים וישמעאלים אחים היו מבני פלגשי אברהם: ישמעאל – בן הגר, ומדין ומדין – מבני קטורה (ראה בר' כה, ב); ובאותה חבורה היה שם מבני ישמעאל ומבני מדין ומבני מדיין, ולכך פעמים קורא אותן ישמעאלים, ופעמים "מדיינים" (להלן ל"ו), ופעמים "מדיינים" (להלן כ"ח).

(כו) מה בצע – אמר יהודה: למה נעשה עון זה, להמיתו, ולא נהנה כלום במיתו? מוטב שנמכרו ולא יהיה העון כל כך, ונהנה, וגם לא נראה אותו עוד ולא יקניט אותו. ונראים הדברים, שכשמכרוהו, השביעוהו שלא יבא עוד אל בית אביו, ולא יגלה עצמו לאביו ולא יודיע לאביו שהוא חי ושהוא נמכר, ולא יאמר לשם שהוא מבני יעקב, בשום סימן ולא בשום רמיזה. וכן עשה, שמוטב היה לו לעשות כן, ולא שימות בידם; דאי לא היה כן, כשהיה גדול בבית אדוניו, וגם תשע שנים שהיה מלך במצרים – שבע שני השבע ושתיים מן הרעב – למה לא שלח לאביו לאמר: הנני כאן במצרים? הלא היה יודע כי אביו מצטער עליו! אלא ודאי נשבע להם.

גישה שלישית

רשב"ם בראשית ל"ז: כ"ח

ויעברו אנשים מדיינים – בתוך שהיו יושבים לאכול לחם ורחוקים היו קצת מן הבור לבלתי אכול על הדם וממתיינים היו לישמעאלים שראו, וקודם שבאו הישמעאלים עברו אנשים מדיינים אחרים דרך שם וראוהו בבור ומשכוהו ומכרוהו המדיינים לישמעאלים, ויש לומר שהאחים לא ידעו, ואעפ"י אשר כתב אשר מכרתם אותי מצרימה (בראשית מה: ד), י"ל שהגרמת מעשיהם סייעה במכירתו. זה נראה לי לפי עומק דרך פשוטו של מקרא. כי ויעברו אנשים מדיינים משמע על ידי מקרה והם מכרוהו לישמעאלים. ואף אם באתה לומר וימכרו [את] יוסף לישמעאלים כי אחיו מכרוהו, אף כן צריך לומר שהם ציוו למדיינים סוחרים למושכו מן הבור ואחר כן מכרוהו לישמעאלים.

והמדיינים מכרו אותו אל מצרים – מדין ומדיין וישמעאלים אחים היו, ומדין וישמעאלים אחד הם לפי הפשט. לכך הוא אומ' כי מדיינים מכרוהו וישמעאלים הורידוהו שמה, כי שניהם אחד הם לפי הפשט.

חזקוני בראשית ל"ז: כ"ח

... ואחיו לא ידעו מאומה מכל זאת וכשהלך ראובן אל הבור ולא מצאו חשבו כולם חיה רעה אכלתהו ולא שקרו לאביהם שאם מכרוהו לשום אדם לא היה גוי וממלכה בד' פנות העולם שלא יבקשוהו עד שידעו בירור דבר אם הוא חי או מת. ועוד אם היו מסופקים ממנו אם הוא חי או מת מדוע לא הכירוהו במראה או בדיבור ובבנימין שאמר לו אלקים יחנך בני ובמשאות חמש ידות שלו ובמה שהושיבם לפניו הבכור כבכורתו והצעיר כצעירתו, אלא כן הוא כמו שפ"י.

שד"ל בראשית ל"ז: כ"ח

(כח) וימשכו ויעלו את יוסף מן הבור וימכרו את יוסף לישמעאלים: רוב העולם מאמינים כי אחי יוסף מכרו אותו, ורשב"ם כתב כי לא כן היה הדבר ואחריו החזיק החזקוני, וידידי ובן דודי מהר"ר שמואל חיים בן דוד לא-לי זצ"ל העמיק החקירה בענין הסיפור הזה וכיון לדעת רשב"ם, וכתב אלי דעתו באיגרת (כ"ח כסלו תקפ"ט), ואלה דבריו בפירוש הענין הזה: ... **ויובן ג"כ איך היה שלא השיבו דבר לראובן כשאמר אליהם: הילד איננו, והיה להם לומר לו: אנחנו מכרנוהו, כי אמנם לא השיבוהו דבר** באשר לא מכרוהו ולא ידעו מה היה לו יותר ממה שידע ראובן. ...

ואחרי הדברים והאמת האלה לא יקשה לפרש פסוק אחד הנשנה פעמיים שנראה כסותר כל הבנין הזה, והוא מאמר יוסף לאחיו בהודעו להם (מ"ה: ד') אני יוסף אחיכם אשר מכרתם אותי מצרימה ועתה אל תעצבו וגוי' כי מכרתם אותי הנה, כי הכוונה בו הוא, אתם הסיבותם מכירתי ובואי מצרימה, כמו (מ"א ו' י"ד) ויבן שלמה את הבית [... וכן אחיו הסבו בשנאתם שיימכר יוסף למצרים. והראיה על זה היא כי עכ"פ הם לא מכרוהו למצרים, והיה די שיאמר: אשר מכרתם אותי, וכן אמר אח"כ: לא אתם שלחתם אותי הנה, וידוע שהם לא שלחוהו, אלא סבבו שישלח למצרים.

ואם נרצה לפרש הפסוק כי גנב גנבתי (מ': ט"ו) כדברי כל המפרשים שהכוונה על אחיו שגנבוהו ומכרוהו, אז נוכל ג"כ לומר כי יוסף בראותו המדינים המושכים ומוכרים אותו כאדונים לא ידע באמת מי הם הגנבים, האחיו, אם המדינים, ואולי חשב בדעתו כי אחיו מתהילה מכרוהו למדינים, ולכן אמר להם בהודעו: כי מכרתם אותי. וא"ת אם אחיו לא מכרוהו למה שתקו כשאמר להם: כי מכרתם אותי? תשובתך בצדך, כי לא יכלו אחיו לענות אותו גם לשאלת העוד אבי חי, כי נבהלו מפניו ואיך יעיזו מצח להתווכח עמו בענין חטאם? עד כאן לשון ידיד נפשי שמואל חיים בן דוד לא-לי זצ"ל.